

Šefčík, Ondřej

[Bičan, Aleš. Phonotactics of Czech]

Linguistica Brunensia. 2014, vol. 62, iss. 2, pp. 126-129

ISSN 1803-7410 (print); ISSN 2336-4440 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/130157>

Access Date: 16. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

např. *No ved' preto!* (replika vyjadřující uspokojení po jisté napjaté situaci); *A to teda je.* (zdůrazněné potvrzení výpovědi). (Pro velký počet a různorodost autorem zachycených podobných i odlišných útvarů nelze další příklady uvádět.)

Za specifický druh syntagmatu chápe Kačala také *s o u v ě t í* (196) a dokumentuje to značným počtem přílehlavých dokladů, odvolává se však přitom na to, že je tato tematika v současnosti už široce a solidně odborně zpracovaná (cituje mimo jiné především monografii J. Mistríka), a proto se tímto tématem nehodlá podrobněji zabývat. Poněkud zvláštní je, že v tomto oddílu nenalézáme zmínku o možnosti vlivu aktuálního členění větného.

V kapitole o vztahu slovosledu *k j a z y k o v é k u l t u ř e* (209) uvažuje autor o tom, že slovosledné rozdíly mezi jazyky různého typu (flektivního/analytického), ale i mezi jazyky typologicky blízkými, jako jsou slovanské, potvrzují systémovou povahu slovosledu. Slovosledný systém jazyka poskytuje na jedné straně pisateli přesnost a jednoznačnost vyjadřování a čtenáři hladké porozumění odbornému textu, na druhé straně umožňuje vyvolávat variabilní stavbou věty a textu estetický, zábavný nebo jiný účinek.

Recenzovaná publikace je zdařilou analýzou dokumentující závažnou funkci syntagmatického činitele ve slovosledu věty. Na bohatém souboru úspěšně vybraných různorodých dokladů z literárních pramenů ukazuje její autor přesvědčivě, že uvedený činitel má mnohem širší uplatnění, než se doposud soudí. Nemenšího uznání zasluhuje ovšem to, že ve svých úvahách věnuje autor v náležitě míře pozornost i ostatním slovosledným činitelům a že respektuje hierarchii všech těchto faktorů, uplatňujících se v současné slovenské větě.

Stanislav Žaža

Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno

zazas@seznam.cz

Aleš Bičan:

Phonotactics of Czech.

Frankfurt am Main: Peter Lang. 2013.

ISBN 978-3-631-63136-2 (tištěná verze)

Recenzovaná kniha vyplňuje mezeru v poznání českého fonologického systému, která nikdy vlastně nebyla zaplněna ani provizorně. Text práce vychází z disertační práce svého autora, od níž se v některých detailech liší. Mezi obhájením disertační práce a publikováním knihy uplynul jistý čas a autor přizpůsobil text svému aktuálnějšímu stavu poznání, části pak byly také publikovány časopisecky

Cíl práce je vyjádřen dobře již názvem: fonotaktický popis češtiny. Kniha zdůrazňuje, že moderní spisovná čeština, a je třeba ocenit, že autor skutečně nemíchá do textu diachronní či dialektové údaje, ač by k tomu mohlo občas svádět. Nicméně doufejme, že jednou se i tohoto materiálu někdo uchopí, vývoj české fonotaktiky je jistě stejně poutavý jako její synchronní popis a fonotaktika nářečí je často nápadně odlišná.

Fonotaktika (syntagmatická organizace) vůbec byla a je na okraji fonologického zájmu, zvláště v české tradici. Ostatně, připomeňme si, že solidní popis českého fonologického systému, nepočítáme-li vysokoškolské učebnice fonetiky a fonologie (z různých vydání v posledních desetiletích je třeba zmínit jistě PALKOVÁ 1994 či KRČMOVÁ 2010) či standardní mluvnice češtiny, které plní i jiné úkoly, nebyl monograficky zpracován od Vachkových dob. Vachek přitom reagoval na první monografii vůbec z pera Kučery (KUČERA 1961; VACHEK: 1968)! Ano, existují dílčí studie (a Bičan je uvádí), ale skutečná monografie o české fonologii chyběla skutečně padesát let. Bičanovo dílo je tedy i proto významnější, než by se zdálo.

Celé dílo je rozděleno do 19 kapitol a doplněno čtyřmi dodatky. Je třeba ocenit i zařazení tří rejstříků: předmětového, rejstříku jazyků a jmenného, které četbu knihy ulehčují. Oceňuji i to, že hned na začátku je seznam použitých zkratk a symbolů, protože jejich využití v textu je velké a čtenář si ne vždy všechny podrží na poprvé v hlavě.

Je třeba ocenit pečlivý přehled o sekundární literatuře, který autor má, nechybí i leckdy obtížně dohledatelné práce. Škoda, že autor nezná Revzinovu publikaci (REVZIN 1966), ve které právě otázka fonotagmatiky slovanských jazyků je celkem zajímavě zpracována, už z důvodu srovnání s jinými jazyky.

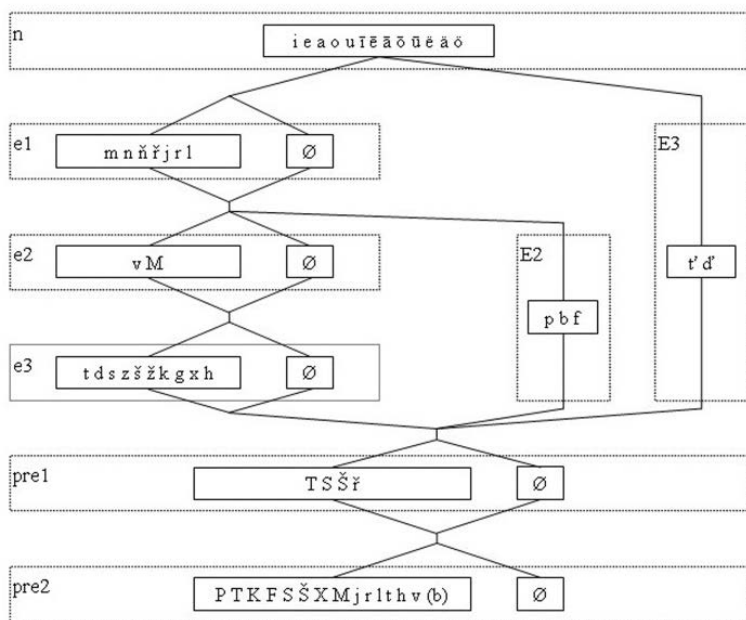
K samotné knize: autor se drží důsledně metodologie axiomatického funkcionalismu, její základy vykládá v obecně druhé (*Outline of the theory*), speciálně ve vztahu k materiálu ve čtvrté až deváté kapitole (*Neutralization; Prolegomena to the phonotactic analysis; Distributional unit: theoretical background; Distributional unit: application to Czech; Phonotagm; Positional classes*). Tato teorie má své zásadní výhody, pro nás je nejdůležitější tato: k materiálu přistupuje bezpředsudečně, bez připravené teorie (kromě nejobecnějších metodologických postřehů a postupů, které se přizpůsobují potřebám analýzy, jak vychází z materiálu), kterou chce podpořit důkazy z češtiny, jak se často děje zejména u rozličných rozplevených generativistických sekt, které ignorují protipříklady vyvracející jejich teze dle hesla: NESOUHLASÍ-LI TEORIE S FAKTY, TÍM HŮŘE PRO FAKTA. To Bičan, díky Bohu, nečiní a je to v kontextu stávajícího stavu fonologie o co cennější, neboť nehledá obskurnosti podporující obskurní teorie, ale vychází z celkové masy a chápe systém jako systém, ne jako módní slovo. Přesto lze očekávat, že jeho dílo vzbudí kontroverzi, zejména ve svém chápání *c*, *č* jako trsů fonémů *T+s*, *T+š*, kde *T* je archifoném jakékoliv dentální okluzívy (recenzent sám s tímto nesouhlasí, protože obě afrikáty alternují s jednotlivými fonémy, nikoliv s trsem fonémů). Naopak Bičan (dle mého soudu správně a ve shodě např. s Trubeckým a Jakobsonem) řadí *ou* jako jediný foném, to se ovšem může také setkat s nesouhlasem ze strany tradičněji orientovaných fonologů.

Za sebe trochu lituji, že axiomatický funkcionalismus ve fonologii nepřihlíží k morfémové struktuře slova, včetně paradigmatických alternací, protože se domnívám, že fonologická analýza je v plnosti možná až po analýze morfologické, ale na druhou stranu nemám pocit, že by toto ovlivnilo výslednou podobu díla.

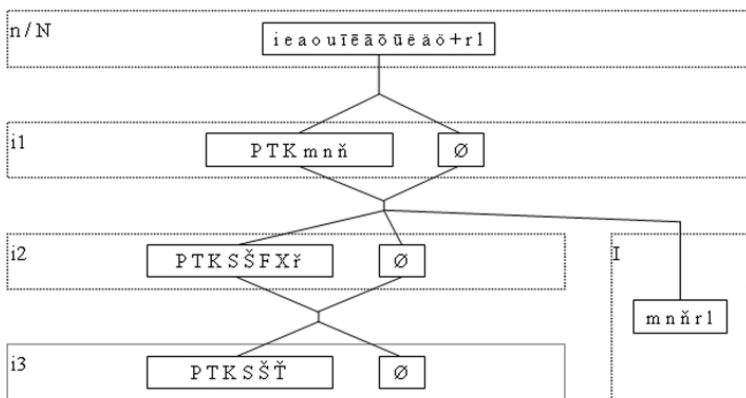
Hlavním přínosem je ale právě zpracování vzorců pro česká fonotagmata, ocenit je nutné i jejich přehledné samostatné zpracování v přílohách. Jsou zpracována velmi přehledně a nepochybně se stanou základním kamenem pro další práce tímto směrem. Samotná analýza českého materiálu je v kapitole druhé (*Phonematics of Czech*), kde je shrnutý inventář českých

fonémů, vlastní analýza je v kapitolách deset až sedmáct (*Nuclear distribution; Pre-nuclear distribution; Post-nuclear distribution; Properties of pre-nuclear and post-nuclear combinations; Pre-nuclear combinations; Post-nuclear combinations; Combinations of Nuclear and peripheral phonemes; Conclusion*), jejichž obsah je zřejmý z názvů.

Výsledné grafy pro české prenukleární trsy pak Bičan zobrazuje jako (n je vrcholem slabiky, e, respektive pre, označují jednotlivé pozice iniciály):

Podobně pak graf pro postnukleární trsy (opět n/N označuje vrchol, i součásti kody):

S radostí oceňuji fakt zřejmý z ukázek, totiž že Bičan chápe, že jsou i jiné grafy než pouze ty stromové a že je možné je s výhodou užívat a že tak činí. To už ale recenzent bere jen jako drobnou radost z četby výtečného textu.

LITERATURA

- KRČMOVÁ, M. 2010. *Úvod do fonetiky a fonologie pro bohemisty*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě.
- KUČERA, H. 1961. *The phonology of Czech*. 'S-Gravenhage: Mouton.
- PALKOVÁ, Z. 1994. *Fonetika a fonologie češtiny. S úvodem do problematiky oboru*. Praha: Karolinum.
- REVZIN, I. I. 1966. *Models of language*. London: Methuen & Co.
- VACHEK, J. 1968. *Dynamika fonologického system současné spisovné češtiny*. Praha: Academia

Ondřej Šefčík

Filozofická fakulta Masarykovy univerzity, Brno
sefcik@phil.muni.cz

Pavel Kosek:

Enklitika v češtině barokní doby.

Brno: Host, Masarykova univerzita. 2011, 380 s.

Pavel Kosek, přední český diachronní syntaktik, pracovník Ústavu českého jazyka Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, vydal letos na jaře novou (v pořadí již druhou) recenzovanou monografii, jež je současně jeho publikovanou habilitační prací (práce sice nese vřočení 2011, nicméně Nakladatelství Host ji uveřejnilo až v tomto roce).

Uvedení této publikace na scénu české lingvistiky představuje pro českou jazykovědu dva zásadní momenty. Prvním důležitým momentem je zaměření práce na dlouho opomíjenou a často i zatracovanou epochu barokní češtiny, druhým je pak zejména téma, kterému je monografie věnována. Vývoj českého slovosledu (jako v podstatě vývoj celé české syntaxe) stojí dosud v českém lingvistickém prostředí stranou většího zájmu. Během posledních dvou století vzniklo jen několik málo prací věnujících se některému z dílčích aspektů vývoje českého větného pořádku (z těch nejzásadnějších jmenuji např. publikovanou disertační práci Šárky Zikánové *Postavení slovesného přísudku ve starší češtině (1500–1620)*). Práce Pavla Koska *Enklitika v češtině barokní doby* je tedy významným počinem v oblasti české lingvistiky, přispívajícím k detailnějšímu poznání vývoje české syntaxe. Současně je nám skrze ni přiblížena ona negativně pojiňmaná barokní éra, mnohdy neprávem spojovaná s obdobím úpadku češtiny a diskontinuitou jazykového vývoje.

Pavel Kosek ve své práci shromáždil velmi cenný materiál enklitik z českých barokních textů, které vznikly v časovém rozmezí 1650–1775. Pramennou základnu zvolil autor